

О. В. Захарова

КОН'ЮНКТУРА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ У СФЕРІ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ МЕНЕДЖМЕНТУ

Метою статті є розкриття тенденцій зміни попиту та пропозиції на підготовку бакалаврів менеджменту в Україні у 2021 р. порівняно з періодом 2010–2015 рр. Проаналізовано зміну в країні ліцензійного обсягу на підготовку бакалаврів менеджменту, обсягу державного замовлення за спеціальністю, кількості ЗВО, що готують бакалаврів менеджменту, кількості поданих заяв на спеціальність та кількості зарахованих на спеціальність здобувачів до ЗВО. На ринку освітніх послуг України у сегменті підготовки бакалаврів менеджменту визначено ЗВО, що мають: найвищу та найнижчу кількість заяв; найбільший обсяг державного замовлення; найвищу та найнижчу кількість зарахованих здобувачів на навчання; найвищу та найнижчу кількість поданих заяв, що припадає на одного зарахованого здобувача; найвищий та найнижчий рівень фактичного використання ліцензійного обсягу. Визначено ТОП-5 ЗВО України, якими за першим (бакалаврським) освітнім рівнем за спеціальністю «Менеджмент» було зараховано найбільшу кількість здобувачів протягом досліджуваного періоду. Встановлено, що Київський національний торговельно-економічний університет та Національний університет «Львівська політехніка» є визнаними лідерами серед ЗВО України, що надають послуги за першим (бакалаврським) освітнім рівнем за спеціальністю «Менеджмент». Проаналізовано вартість навчання за контрактом та діапазон конкурсних балів ЗВО, які у 2021 р. посіли перші п'ять позицій за кількістю зарахованих здобувачів.

Ключові слова: спеціальність «Менеджмент», заклад вищої освіти, бакалаврський рівень вищої освіти, попит, ліцензійний обсяг, обсяг державного замовлення, кількість зарахованих здобувачів, Україна.

Вступ. Потенційні можливості виведення економіки України з зтяжної суспільно-політичної та фінансово-економічної кризи й перспективи її подальшого оздоровлення будуть залежати від спроможності системи вищої освіти країни підготувати висококомпетентних, професійних та мобільних фахівців, обізнаних щодо особливостей застосування сучасних ефективних інструментів управління на всіх його рівнях. Водночас важливу роль мають відіграти фахівці з менеджменту, які відповідно до затвердженого Стандарту вищої освіти України 073 Менеджмент за першим (бакалаврським) освітнім рівнем мають бути здатними до розв'язання складних задач у сфері менеджменту із застосуванням знань теорії й методів соціальних та поведінкових наук [1]. Саме тому досить актуальним постає питання встановлення спроможності системи вищої освіти країни до забезпечення потреб національної та регіональної економіки у фахівцях такого рівня шляхом детального дослідження попиту та пропозиції на підготовку бакалаврів менеджменту в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому середовищі України обрана для дослідження проблематика має достатній рівень поширення та широку тематичну спрямованість. Так, А. Антоненко, О. Баєва та І. Солоненко приділяють увагу фундаментальним аспектам забезпечення ЗВО наявних на ринку праці освітньо-кваліфікаційних вимог до підготовки бакалавра менеджменту [2; 3]. Т. Дорошенко, Н. Терентьева та Т. Скорик обґрунтовують сучасні аспекти якісної підготовки фахівців з менеджменту [4]. А. Загородня та С. Нестуля здійснюють систематизацію й аналіз актуальних проблем, що спостерігаються у сфері професійної підготовки менеджерів в Україні, та обґрунтовують ефективну модель формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів менеджменту [5; 6]. Н. Ткаленко, В. Федорченко та З. Шацька конкретизують проблеми, що виникають під час підготовки майбутніх менеджерів і обґрунтовують феномен престижності економічних спеціальностей у ЗВО України [7; 8]. В. Гавран, М. Гавран та А. Загородня розкривають особливості закордонного досвіду підготовки фахівців-менеджерів у приватних вищих школах і порівнюють його з аналогічною українською практикою [9; 10]. Водночас з метою встановлення достатності можливостей щодо підготовки ЗВО України бакалаврів менеджменту та ступеня зацікавленості випускників шкіл в отриманні такої освітньої кваліфікації додатково існує потреба у більш ґрунтовному кількісному порівнянні та регіональному зрізі попиту та пропозиції на підготовку бакалаврів менеджменту в Україні.

Метою роботи є розкриття тенденцій зміни попиту та пропозиції на підготовку бакалаврів менеджменту в Україні за останні дванадцять років.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття є продовженням ґрунтовного дослідження автора, проведеного у 2016 р., метою якого на той час було визначено оцінку кон'юнктури послуг вищої освіти за напрямом підготовки «Менеджмент» та характеристику ступеня соціальної відповідальності провідних вишів України [11]. За інформаційну базу першої частини циклу досліджень було прийнято офіційну інформацію щодо результатів вступних компаній ЗВО України, проведених шість років поспіль протягом 2010–2015 рр. на основі даних, представлених в інформаційній системі Конкурс. Водночас під межі дослідження підпадали виключно дані щодо вступу на перший курс на основі ПЗСО денної форми навчання на рівні бакалавріату в межах державних ЗВО без урахування інформації стосовно відокремлених структурних підрозділів та філій. Результати цього дослідження було використано за базу порівняння у другій частині циклу досліджень, яку представлено цією статтею.

З метою забезпечення можливостей порівняння та отримання об'єктивних висновків щодо зміни попиту і пропозиції на підготовку бакалаврів менеджменту в Україні у цьому дослідженні було дотримано тих же вимог до змісту інформації: під дослідження підпала виключно денна форма навчання за першим (бакалаврським) освітнім рівнем за спеціальністю 073 Менеджмент у державних ЗВО України. За інформаційну базу дослідження також прийнято офіційну інформацію щодо результатів вступної компанії 2021 р., представлену в інформаційній системі Конкурс [12; 13].

Систематизацію вихідної інформації щодо пропозиції (ліцензійний обсяг, кількість бюджетних місць та кількість ЗВО) та попиту (кількість поданих заяв та кількість зарахованих на навчання здобувачів) на спеціальність за період 2010–2015, 2021 рр. представлено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Характеристика попиту та пропозиції на підготовку першого (бакалаврського) освітнього рівня за спеціальністю «Менеджмент» в Україні протягом 2010–2015, 2021 рр.

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2021 р.
Ліцензійний обсяг підготовки бакалаврів менеджменту, од.	15122	15702	14956	14669	13606	12612	10963
Обсяг державного замовлення за спеціальністю, од.	3284	2045	2654	2573	2429	1716	717
Кількість ЗВО, що готують бакалаврів менеджменту, од.	105	114	118	120	117	114	134
Кількість поданих заяв на спеціальність, од.	44207	31829	43968	45530	47110	34561	45135
Кількість зарахованих здобувачів на спеціальність, осіб	6176	3234	5219	4976	4533	3550	4650

Джерело: систематизовано автором на основі [12; 13]

Протягом досліджуваного періоду у секторі українського ринку освітніх послуг, пов'язаного з підготовкою бакалаврів менеджменту, відбувалися одночасно як позитивні, так і негативні тенденції. Так, до позитивних тенденцій варто віднести суттєве скорочення ліцензійного обсягу та відносну стабільність попиту абітурієнтів на спеціальність, що свідчить про збереження її актуальності на ринку праці. Водночас як негативні тенденції треба назвати: по-перше, щорічне зростання кількості ЗВО, які готують бакалаврів менеджменту, що за умов скорочення загального ліцензійного обсягу та зменшення кількості зарахованих здобувачів порівняно з базовим роком веде до надмірного подрібнення пропозиції освітніх послуг й скорочення можливостей у ЗВО для забезпечення їх якості на задовільному рівні; по-друге, падіння більш ніж у 4,5 рази обсягу державного замовлення на підготовку бакалаврів менеджменту, що, виходячи з технології їх надання, свідчить про скорочення середнього конкурсного балу абітурієнтів та зниження базового рівня підготовленості здобувачів. Підтвердженням останньої тези можна вважати той факт, що серед 4650 осіб, яких у 2021 р. було зараховано на навчання за обраною спеціальністю, лише один здобувач мав конкурсний бал 200 (здобувач Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна), а для чотирнадцяти ЗВО найвищий конкурсний бал зарахованих здобувачів не перевищив 155 балів. Водночас на контракт більшість ЗВО зараховують здобувачів із конкурсним балом в інтервалі

110-120 балів і лише провідні університети можуть собі дозволити не приймати абітурієнтів із конкурсним балом нижчим, ніж 130 балів. Комплексна дія означених проблемних аспектів, на жаль, не сприяє підвищенню професійного й іміджевого рівня випускників та, як наслідок, зростанню престижу спеціальності як серед вступників, так і серед роботодавців.

Більш глибокий та конкретизований аналіз у розрізі ЗВО України можливо здійснити на основі показників оцінювання різних аспектів результативності вступних компаній за спеціальністю «Менеджмент», які представлено в таблиці 2. Водночас тут варто акцентувати увагу на тому, що протягом усього періоду дослідження відбувалися суттєві зміни у правилах прийому, що вплинуло й на динаміку основних показників, проте для цілей нашого дослідження це не є визначальним.

Таблиця 2 – Показники оцінювання різних аспектів результативності вступних компаній для першого (бакалаврського) освітнього рівня за спеціальністю 073 Менеджмент у розрізі ЗВО України протягом 2010–2015, 2021 рр.

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2021 р.
Максимальна кількість заяв на спеціальність, подана до ЗВО, серед усіх ЗВО, що готують бакалаврів менеджменту, од.	2230	1669	2326	2510	4386	1814	3837
Мінімальна кількість заяв на спеціальність, подана до ЗВО, серед усіх ЗВО, що готують бакалаврів менеджменту, од.	8	14	5	1	8	4	14
Найбільший обсяг державного замовлення, наданий ЗВО, що готує бакалаврів менеджменту, од.	186	161	185	200	192	112	62
Максимальна кількість здобувачів, зарахованих у ЗВО на навчання за спеціальністю, серед усіх ЗВО, що готують бакалаврів менеджменту, осіб	369	204	260	254	257	206	392
Мінімальна кількість здобувачів, зарахованих у ЗВО на навчання за спеціальністю, серед усіх ЗВО, що готують бакалаврів менеджменту, осіб	2	1	2	1	4	1	1
Середня кількість поданих заяв, що припадає на одного зарахованого здобувача, од., зокрема:	7,158	9,842	8,425	9,150	10,393	9,735	9,706
максимальне значення показника серед ЗВО	74,333	92,400	42,067	35,250	52,400	53,200	128,000
мінімальне значення показника серед ЗВО	1,008	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	2,800
Середній рівень фактичного використання ліцензійного обсягу (співвідношення чисельності зарахованих здобувачів і ліцензійного обсягу), %, зокрема:	40,84	20,60	34,90	33,92	33,32	28,15	42,42
максимальне значення показника серед ЗВО	100,0	84,00	100,0	100,0	100,0	85,82	100,0
мінімальне значення показника серед ЗВО	4,05	1,67	4,00	2,00	4,44	1,33	0,77

Джерело: систематизовано автором на основі [12; 13]

Максимальна кількість заяв на спеціальність, подана до ЗВО, серед усіх ЗВО, що готують бакалаврів менеджменту у 2010–2011, 2013–2014, 2021 рр., була характерною для Київського національного торговельно-економічного університету, у 2012 р. – для Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, у 2015 р. – для Національного університету «Львівська політехніка».

Отже, ці три університети є лідерами ринку послуг вищої освіти за спеціальністю 073 Менеджмент за першим (бакалаврським) освітнім рівнем і мають найвищий попит серед абітурієнтів.

Натомість мінімальна кількість заяв на спеціальність, подана до ЗВО, серед усіх ЗВО, що готують бакалаврів менеджменту, протягом 2010–2012 рр. була характерною для Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, у 2013 р. – для ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», а починаючи з 2014 р. – для ЗВО, що представляють Донецьку та Луганську області, які постраждали від суспільно-політичної кризи та військових дій: 2014 р. – ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»; 2015 р. – Донбаська національна академія будівництва і архітектури; 2021 р. – Луганський національний аграрний університет.

Беззмінним лідером за обсягом державного замовлення на підготовку бакалаврів менеджменту протягом 2010–2013 рр. був Донецький державний університет управління, що здебільшого було досягнуто шляхом відкриття широкого спектра спеціалізацій в межах спеціальності «Менеджмент» (менеджмент зовнішньоекономічної діяльності; менеджмент антимонопольної діяльності; менеджмент у виробничій сфері; менеджмент у невиробничій сфері; муніципальний менеджмент; менеджмент природоохоронної діяльності тощо). Починаючи з 2014 р., ситуація внаслідок об'єктивних причин різко змінилася, і лідерські позиції спочатку перейшли до Київського національного торговельно-економічного університету, у 2015 р. – до Національного університету біоресурсів і природокористування України, а у 2021 р. – до Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Максимальна кількість зарахованих у ЗВО на навчання здобувачів за спеціальністю серед усіх ЗВО України, що готують бакалаврів менеджменту, у 2010, 2014 та 2021 рр. очікувано була характерною для Київського національного торговельно-економічного університету, протягом 2011–2013 рр. – для Донецького державного університету управління, у 2015 р. – для Національного університету «Львівська політехніка». Мінімальна кількість зарахованих до ЗВО на навчання здобувачів за спеціальністю серед усіх ЗВО, що готують бакалаврів менеджменту, у 2010 р. була характерною для Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, протягом 2011–2012 рр. – для Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького та ДВНЗ «Київський університет управління та підприємництва», у 2013 р. – для ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», у 2014 р. – для Академії внутрішніх військ МВС України, у 2015 р. – для Донбаської національної академії будівництва і архітектури. У 2021 р. сім університетів України не змогли набрати більше одного здобувача, це: Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва, Одеський державний екологічний університет, Подільський державний аграрно-технічний університет, Харківський національний університет будівництва та архітектури, ЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права», ЗВО «Міжнародний університет фінансів» та ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Така ситуація має стати поштовхом для обговорення та ґрунтовного прийняття рішення щодо доцільності позиціонування означеної спеціальності у перелічених ЗВО на наступну приймальну компанію.

У 2010 р. найвища результативність обробки поданих на спеціальність заяв була характерною для Національного університету харчових технологій (1,008 заяв було потрібно обробити для зарахування одного здобувача при тому, що було зараховано 128 осіб на перший курс), найнижча – для ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (74,3 заяви/особу при зарахуванні 15 осіб). У 2011 р. стовідсоткова результативність обробки заяв була характерною для Запорізької державної інженерної академії (зараховано 23 особи), найнижча – для Одеської національної академії харчових технологій (92,4 заяви/особу при зарахуванні 5 осіб). У 2012 р. стовідсоткову результативність обробки заяв показали одразу п'ять ЗВО: Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі (зараховано 55 осіб), Чернігівський національний технологічний університет (зараховано 40 осіб), Львівська державна фінансова академія (зараховано 28 осіб), Національна академія статистики, обліку та аудиту (зараховано 20 осіб) та Мелітопольський

державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (зараховано 5 осіб), найнижчу – Національна металургійна академія України (42,067 заяви/особу при зарахуванні 15 осіб). У 2013 р. стовідсоткову результативність обробки заяв показали також п'ять ЗВО: Львівський національний аграрний університет (зараховано 34 особи), Київський національний лінгвістичний університет (зараховано 34 особи), Дніпродзержинський державний технічний університет (зараховано 16 осіб), Харківська державна зооветеринарна академія (зараховано 15 осіб) та ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» (зараховано 1 особу), найнижчу – Львівський національний університет імені Івана Франка (35,25 заяви/особу при зарахуванні 20 осіб). Така ж тенденція спостерігалася і в 2014 р. – п'ять університетів зарахували на навчання всіх абітурієнтів, що подали заяви, а саме: Київський національний університет культури і мистецтв (зараховано 88 осіб), Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі (зараховано 43 особи), Львівський національний аграрний університет (зараховано 36 осіб), Київський національний лінгвістичний університет (зараховано 32 особи), Харківська державна зооветеринарна академія (зараховано 9 осіб), при тому, що найнижча результативність була характерною для ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» – для того, щоб зарахувати одного здобувача, потрібно було обробити 52,4 заяви при кінцевій результативності у 5 здобувачів.

У 2015 р. стовідсоткова результативність обробки поданих заяв була характерною для шести ЗВО України: Львівський національний аграрний університет (зараховано 27 осіб), Київський національний лінгвістичний університет (зараховано 27 осіб), Львівський державний університет внутрішніх справ (зараховано 17 осіб), Бердянський державний педагогічний університет (зараховано 12 осіб), ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (зараховано 10 осіб), Харківська державна зооветеринарна академія (зараховано 6 осіб), при тому, що найнижча результативність була характерною для ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (53,2 заяви/особу при зарахуванні 5 осіб). Дані ж 2021 р. мають суттєві відмінності за екстремумами значень показника порівняно з попередніми роками: найвищий рівень характерний для Луганського національного аграрного університету (подано 14 заяв, з яких зараховано 5 здобувачів), тоді як найнижчий – для ЗВО «Міжнародний університет фінансів» (зараховано 1 здобувача зі 128 поданих заяв).

Протягом досліджуваного періоду середній рівень фактичного використання ліцензійного обсягу ЗВО України коливався у діапазоні від 20,60 % у 2011 р. до 42,42 % у 2021 р. Водночас у 2011 р. відбулося зростання загального ліцензійного обсягу ЗВО України на 3,8 % порівняно з попереднім роком при найбільш провальній за весь час дослідження вступній компанії, коли кількість зарахованих здобувачів на спеціальність скоротилася в 1,9 разу проти ситуації 2010 р. Означене погіршення стану збалансованості попиту і пропозиції на підготовку бакалаврів менеджменту разом із песимістичними прогнозами щодо очікуваної кількості абітурієнтів у країні та її регіонах на найближчі п'ять років стало природним поштовхом для запуску об'єктивно доведених і раціональних процесів оптимізації ліцензійного обсягу на рівні ЗВО. Результатом такої оптимізації стала тенденція щорічного скорочення загального ліцензійного обсягу у середньому на 6,8 %. Це серед іншого сприяло суттєвому підвищенню рівня використання ліцензійного обсягу у 2021 р., яке перевищило навіть значення відносно стабільного базового 2010 р.

Щодо діапазону зміни значень показника у часі у розрізі ЗВО, то стовідсоткове використання ліцензійного обсягу у 2010 р. спостерігалось для трьох ЗВО: Полтавська державна аграрна академія (зараховано 93 особи), Львівський державний університет внутрішніх справ (зараховано 75 осіб) та ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» (зараховано 50 осіб), натомість найнижчий рівень показника був характерним для Донбаського державного технічного університету (зараховано 10 осіб при ліцензійному обсязі 247 од.). У 2011 р. найвище значення показника було характерним для Херсонського державного університету (зараховано 21 особу при ліцензійному обсязі 25 од.), найнижчий рівень – для Донбаської державної машинобудівної академії (зараховано 1 особу при ліцензійному обсязі 60 од.). Стовідсоткове використання ліцензійного обсягу у 2012 р. було характерним для Київського університету імені Бориса Грінченка (зараховано 25 осіб), тоді як найменший рівень показника відповідав даним Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (зараховано 2 особи при ліцензійному обсязі 50 од.). У 2013 р. стовідсоткове використання ліцензійного обсягу спостерігалось у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (зараховано 50 осіб), натомість мінімальний рівень показника був характерним для ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» (зараховано 1 особу при ліцензійному обсязі 50 од.).

Стовідсоткове використання ліцензійного обсягу у 2014 р. було характерним для Донбаської державної машинобудівної академії (зараховано 20 осіб), тоді як найменший рівень показника відповідав даним Академії внутрішніх військ МВС України (зараховано 4 особи при ліцензійному обсязі 90 од.). У 2015 р. найвище значення показника було характерним для Національного університету біоресурсів і природокористування України (зараховано 115 осіб при ліцензійному обсязі 134 од.), найнижчий рівень – для Донбаської державної машинобудівної академії (зараховано 2 особи при ліцензійному обсязі 150 од.). Стовідсоткове використання ліцензійного обсягу у 2021 р. було характерним для трьох ЗВО: Дніпровський державний аграрно-економічний університет (зараховано 75 осіб), Донбаська державна машинобудівна академія (зараховано 12 осіб) та Національний фармацевтичний університет (зараховано 10 осіб), натомість найнижчий рівень показника відповідав даним ЗВО «Міжнародний університет фінансів» (зараховано 1 особу при ліцензійному обсязі 130 од.). Ці дані мають стати основою для проведення ЗВО ґрунтового самоаналізу щодо доцільності збереження заявленого ними ліцензійного обсягу.

Враховуючи той факт, що основним кінцевим показником результативності вступної компанії є кількість зарахованих здобувачів, за його значенням було визначено п'ять лідерів серед ЗВО, що надавали протягом часу дослідження освітні послуги за першим (бакалаврським) освітнім рівнем за спеціальністю «Менеджмент» (таблиця 3).

Таблиця 3 – ТОП-5 ЗВО України, якими за першим (бакалаврським) освітнім рівнем за спеціальністю 073 Менеджмент було зараховано найбільшу кількість здобувачів (у дужках) протягом 2010–2015, 2021 рр.

ЗВО	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2021 р.
Київський національний торговельно-економічний університет	1 (369)	4 (100)	2 (228)	2 (242)	1 (257)	2 (173)	1 (392)
Донецький державний університет управління	2 (355)	1 (204)	1 (260)	1 (253)	4 (149)	-	-
Національний університет «Львівська політехніка»	4 (206)	5 (94)	4 (167)	5 (154)	2 (185)	1 (206)	2 (184)
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	3 (242)	2 (142)	-	-	-	-	3 (220)
Національний транспортний університет	-	-	-	4 (167)	3 (154)	3 (143)	-
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця	-	-	3 (172)	3 (168)	-	4 (120)	-
Національний університет біоресурсів і природокористування України	-	3 (105)	-	-	5 (122)	5 (115)	-
Львівський національний університет імені Івана Франка	-	-	-	-	-	-	4 (216)
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	5 (197)	-	-	-	-	-	-
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова	-	-	5 (151)	-	-	-	-
Національний авіаційний університет	-	-	-	-	-	-	5 (142)

Джерело: систематизовано автором на основі [12; 13]

Можна вважати, що, якщо ЗВО хоча б двічі потрапляв до ТОП-5 за кількістю зарахованих здобувачів протягом досліджуваного періоду, то цей університет дійсно є одним із лідерів ринку освітніх послуг за обраною спеціальністю. У нашому випадку таких університетів було виявлено сім і представлені вони чотирма регіонами країни – Київським (чотири ЗВО), Львівським, Харківським та Донецьким (по одному ЗВО).

Разом із тим варто зазначити, що вплив військового конфлікту на сході країни негативним чином позначився на результативності діяльності Донецького державного університету управління, у результаті чого восени 2021 р. його через реорганізацію було приєднано до Маріупольського державного університету [14]. Саме цими причинами пояснюється факт непотрапляння, починаючи з 2015 р., цього ЗВО до п'ятірки лідерів за результатами щорічних вступних кампаній.

Варто також зазначити, що протягом усього періоду дослідження лише два університети щорічно потрапляли до рейтингового списку ТОП-5 – Київський національний торговельно-економічний університет та Національний університет «Львівська політехніка». Саме ці університети є визнаними лідерами серед ЗВО України, що надають послуги за першим (бакалаврським) освітнім рівнем за спеціальністю «Менеджмент». Досвід цих університетів має стати прикладом для наслідування іншими ЗВО.

Важливим і досить дієвим фактором регулювання кількості поданих заяв та кількості зарахованих здобувачів є вартість навчання за контрактом. У 2021 р. значення цього показника в ЗВО України всіх форм власності за спеціальністю коливалося від 7300 грн. у Класичному приватному університеті до 42 000 грн. у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Отже, університетами було використано дві різні й протилежні за змістом стратегії – максимального залучення абітурієнтів через найнижчу в країні ціну контракту та іміджеву або статусну, спрямовану на залучення абітурієнтів із привілейованих родин, для яких статус навчального закладу має першочергове значення. Результативність кожної з цих стратегій можливо оцінити кількістю зарахованих здобувачів на контрактну форму навчання. Класичним приватним університетом було зараховано всього 9 здобувачів на перший курс при ліцензійному обсязі у 50 од., тобто можемо констатувати, що стратегія не спрацювала. Натомість до Київського національного університету імені Тараса Шевченка було зараховано 112 осіб при ліцензійному обсязі 180 од., з яких 50 осіб будуть навчатися за контрактною формою навчання. Національним університетом «Києво-Могилянська академія» при ліцензійному обсязі у 50 од. на перший курс було зараховано 46 здобувачів, з яких 30 осіб будуть сплачувати за своє навчання. Отже, можна зробити висновок, що ця стратегія у звітному періоді була більш результативною та ефективною для ЗВО.

У 2021 р. в Україні середня вартість контракту на навчання менеджерів за першим (бакалаврським) освітнім рівнем становила 23 672,6 грн., водночас для ЗВО, які посіли п'ять перших місць рейтингу за кількістю зарахованих здобувачів, вартість контракту перевищувала це значення і коливалася в діапазоні від 24 942 грн. до 34 900 грн. (таблиця 4).

Таблиця 4 – Вартість навчання за контрактом та діапазон конкурсних балів ЗВО, які у 2021 р. посіли перші п'ять позицій за кількістю зарахованих здобувачів першого (бакалаврського) освітнього рівня за спеціальністю 073 Менеджмент

ЗВО	Вартість навчання за рік (контракт), грн.	Конкурсний бал, з яким здобувача було зараховано, балів	
		найвищий	найнижчий
Київський національний торговельно-економічний університет	30950	198,288	113,400
Національний університет «Львівська політехніка»	30060	196,167	122,859
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	34900	194,500	125,000
Національний транспортний університет	25750	181,000	110,000
Національний авіаційний університет	26000	190,750	110,500
Львівський національний університет імені Івана Франка	24942	196,636	109,446

Джерело: систематизовано автором на основі [12; 13]

Університети-лідери 2021 р., обравши стратегію визначення ціни, вищої за середню, та балансуєчи в цьому ціновому діапазоні залежно від регіону, внутрішньої ситуативної політики та стратегії розвитку, досягли очікуваного успіху. Це сприяло отриманню ними достатніх можливостей для забезпечення високої якості освітніх послуг, нарощування матеріально-технічної бази, модернізації інфраструктури та безперервного професійного розвитку професорсько-викладацького складу. Водночас треба особливо наголосити на досить позитивному факті: чим більшу кількість здобувачів було зараховано на навчання, тим вищим за значенням є максимальний та мінімальний конкурсні бали прийнятих здобувачів, що свідчить про більшу підготовленість, здатність і мотивацію цієї молоді до опанування обраної професії саме у певному ЗВО.

Висновки. Виходячи з того, що це дослідження проводилося з метою аналізу попиту і пропозиції та визначення на цьому підґрунті напрямів і потенційних складових реального покращення ситуації з наданням у країні освітніх послуг за першим (бакалаврським) освітнім рівнем у межах спеціальності 073 Менеджмент, можемо зробити такі висновки. Можна очікувати, що університети-лідери у сфері підготовки бакалаврів менеджменту (Київський національний торговельно-економічний університет, Національний університет «Львівська політехніка», Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»), за обов'язкової умови успішного проходження ними акредитаційних процедур Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти або міжнародних агентств, зможуть успішно виконати покладену на них відповідальну місію – насичення ринку праці України високоефективними менеджерами, озброєними сучасними методами, підходами та інструментами управління і, що важливо, мотивованими застосовувати й апробувати свої знання та навички саме на українських підприємствах. Попит на таких фахівців на ринку праці наявний завжди, бо сучасне ділове середовище України потребує докорінної трансформації неефективних управлінських підходів, що стримують перспективний соціально-економічний розвиток країни.

Завданням же інших ЗВО, що є наявними на ринку освітніх послуг у сегменті підготовки бакалаврів менеджменту, має стати відверта відповідь гарантів відповідних освітньо-професійних програм на досить конкретне питання: «Чи достатньо у розпорядженні університету наявних та потенційних можливостей для зацікавлення перспективної й талановитої молоді до вступу на програму та подальшого якісного покрокового перетворення кожного здобувача на високоефективного й конкурентоспроможного менеджера?». У разі позитивної відповіді на поставлене питання ЗВО має суттєвим чином змінити власні підходи до надання освітніх послуг. Водночас ці зміни повинні здійснюватися не показово, виключно для того, щоб успішно пройти акредитаційні процедури, а мати глибинні змістовні трансформації, орієнтиром для яких має стати досвід університетів-лідерів. Цей досвід має бути детально вивченим і привласненим, а на його основі необхідно сформулювати власну унікальну траєкторію стратегічного розвитку в ЗВО освітніх програм зі спеціальності 073 Менеджмент усіх освітніх рівнів. За умови негативної відповіді програма має бути закритою без жодних компромісів. Лише на такому підґрунті можливо створити основу для поступового підвищення престижу вищої освіти з менеджменту та взагалі української вищої освіти, що стане умовою скорочення бажання молоді мігрувати до інших країн світу задля отримання якісної вищої освіти. Саме тому інструментам зростання престижності української вищої освіти в країні та світі і має бути присвячено подальші дослідження.

Список використаних джерел

1. Стандарт вищої освіти. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь «бакалавр». Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування», спеціальність: 073 «Менеджмент». Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 29.10.2018 р. № 1165. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2018. 14 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/073-menedzhment-bakalavr.pdf>
2. Антонець А. В. Мета і завдання фундаментальної підготовки бакалавра з менеджменту. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2008. Вип. 18. С. 275–278.
3. Баєва О., Солоненко І. Формування державних освітньо-кваліфікаційних вимог до підготовки фахівців з менеджменту підприємств і організацій у сфері охорони здоров'я. *Вісник Національної академії державного управління. Соціальна і гуманітарна політика*. 2009. № 4 (30). С. 231–238.

4. Дорошенко Т. В., Терентьєва Н. О., Скорик Т. В. Підготовка майбутніх фахівців напряму «Менеджмент соціокультурної діяльності»: виклики сучасності. *Вісник Черкаського національного університету. Серія: Педагогічні науки*. Черкаси, 2017. Вип. 17–18. С. 186–194.
5. Загородня А. А. Аналіз проблем моделей та моделювання професійної підготовки фахівців економічної галузі у вищих навчальних закладах України. *Innovative solutions in modern science*. 2016. № 8 (8). URL: <https://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/view/993/1129>
6. Нестуля С. Модель дидактичної системи формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2019. № 2. С. 49–59.
7. Ткаленко Н. В., Федорченко В. В. Проблеми підготовки сучасних економістів у системі вищої освіти України. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2011. № 3 (11). С. 31–35.
8. Шацька З. Я. Феномен престижності економічних спеціальностей у вищих закладах освіти України. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. 2013. № 4. С. 202–206.
9. Гавран В. Я., Гавран М. І. Особливості підготовки фахівців-менеджерів у приватних вищих школах Польщі та України. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2012. № 739 «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». С. 254–259.
10. Загородня А. А. Професійна підготовка фахівців економічної галузі у закладах вищої освіти Республіки Польщі та України: монографія. Київ: ВП «Едельвейс», 2018. 392 с.
11. Захарова О. В. Соціальна відповідальність вищої школи на прикладі підготовки фахівців за напрямом «Менеджмент». *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*: зб. наук. пр. Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний ун-т ім. В. Гетьмана». 2016. № 1 (11). С. 52–63.
12. Інформаційна система Конкурс. Вступна кампанія 2010–2015, 2021 pp. URL: <http://www.vstup.info>
13. Статистика вступних кампаній. Вступ 2012–2015, 2021 pp. URL: <http://abit-poisk.org.ua/stat>
14. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про реорганізацію Донецького державного університету управління» № 1149-р від 22 вересня 2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-reorganizaciyu-doneckogo-derzh-a1149r>

References

1. "Higher education standard (2018), The first (bachelor's) level of higher education. Bachelor's degree. Area of knowledge: 07 "Management and Administration", specialty: 073 "Management". Ministry of Education and Science of Ukraine, No. 1165. Kyiv: Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/073-menedzhment-bakalavr.pdf>
2. Antonets, A. V. (2008), "The goal and objectives of the fundamental training of a bachelor in management", *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, No. 18, pp. 275-278.
3. Baeva, O., Solonenko, I. (2009), "Formation of state educational and qualification requirements for the training of specialists in the management of enterprises and organizations in the field of healthcare", *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia. Sotsialna i humanitarna polityka*, No. 4 (30), pp. 231-238.
4. Doroshenko, T. V., Terentieva, N. O., Skoryk, T. V. (2017), "Training of future specialists of the direction "Management of sociocultural activities": modern challenges", *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedagogichni nauky*, No. 17-18, pp. 186-194.
5. Zagorodnya, A. A. (2016), "Analysis of the problems of models and modeling of professional training of specialists in the economic sector in higher educational institutions of Ukraine", *Innovative solutions in modern science*, No. 8 (8), available at: <https://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/view/993/1129>
6. Nestulya, S. (2019), "Model of a didactic system for the formation of leadership competence of future bachelors in management in the educational environment of the university", *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemami*, No. 2, pp. 49-59.
7. Tkalenko, N. V., Fedorchenko, V. V. (2011), "Problems of training modern economists in the higher education system of Ukraine", *Naukovyi visnyk ChDIEU*, No. 3 (11), pp. 31-35.
8. Shatska, Z. Ya. (2013), "The phenomenon of the prestige of economic specialties in higher educational institutions of Ukraine", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dizainu*, No. 4, pp. 202-206.
9. Gavran, V. Ya., Gavran, M. I. (2012), "Features of training of specialist managers in private higher schools in Poland and Ukraine", *Visnyk NU "Lvivska politekhnika"*, No. 739 "Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku", pp. 254-259.
10. Zagorodnya, A. A. (2018), Professional training of specialists in the economic sector in higher educational institutions of the Republic of Poland and Ukraine. Edelweiss, Kyiv.
11. Zakharova, O. V. (2016), "Social responsibility of higher education on the example of training specialists in the direction of "Management", *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, No. 1 (11), pp. 52-63.

12. "Information system Competition. Introductory campaign 2010-2015, 2021", available at: <http://www.vstup.info>
13. "Statistics of introductory companies. Introduction 2012-2015, 2021", available at: <http://abit-poisk.org.ua/stat>
14. "Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the reorganization of Donetsk State University of Management", No. 1149-r dated September 22, 2021, available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-reorganizaciyu-doneckogo-derzh-a1149r>

O. V. Zakharova

CONJUNCTURE OF THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES IN UKRAINE IN THE FIELD OF TRAINING OF BACHELORS IN MANAGEMENT

The socio-economic development of the region and the country depends on many components, one of which is the provision of all levels of management with highly professional and competent personnel capable of making timely, informed and high-quality decisions. The training of such personnel is a strategically important function of higher education, its verification of its competence and competitiveness. That is why the work is devoted to the study of trends in supply and demand for training bachelors in management in Ukraine. The information base of the study has been formed on the basis of official information on the results of the admission campaigns of higher education institutions of Ukraine, conducted for the period 2010-2015, 2021, based on the data presented in the information system Competition. The research area has been formed by the data on the full-time form of education at the bachelor's level in the specialty 073 "Management" within the basic state institutions of higher education. In the course of the study, a tendency has been established for a reduction in the total licensed volume in the country for training bachelors in management, while maintaining a fairly stable demand of applicants for a specialty for all twelve years, which indicates its relevance in the labor market. It has been proven that the upward trend in the number of universities that train bachelors in management in the context of a reduction in the total licensing volume leads to an excessive fragmentation of the supply and a reduction in opportunities for ensuring the quality of educational services. A decrease in the basic level of preparedness of applicants is envisaged due to a significant drop in the volume of state orders in the country for training bachelors in management. Institutions of higher education have been identified, which in different years of the study period had the highest and lowest number of applications for training bachelors in management, the largest volume of government orders, the highest and lowest number of enrolled applicants for training, the highest and lowest number of applications submitted per enrolled applicant, the highest and lowest levels of actual use of the licensed volume. It has been established that Kiev National University of Trade and Economics and Lviv Polytechnic National University are the leaders among the universities of Ukraine providing services for the bachelor's educational level in the specialty "Management". The effectiveness of the strategies used by universities in determining the cost of training under a contract is analyzed.

Keywords: *specialty "Management", institution of higher education, bachelor's level of higher education, demand, licensed volume, volume of state orders, number of enrolled applicants, Ukraine.*

Стаття надійшла до редакції 20.11.2021

DOI 10.24025/2306-4420.63.2021.248456

Захарова О. В., д-р екон. наук, професор, професор кафедри економіки та управління, Черкаський державний технологічний університет

e-mail: bonheur5576@gmail.com

ORCID 0000-0001-5793-6203

Zakharova O. V., Doctor of Economics, Full Professor, Professor at the Department of Economics and Management, Cherkasy State Technological University